

noomne ja kasutuskõlbulik vorm. Nende põhimõtete elluviimiseks kasutatakse mitmesugust teatmestut: diaare ja teisi registreid, dokumentide loetelusid, arhiiviskeeme. Asjaajamise loodud teatmestut peab olema võimalik kasutada ka arhiivis. Säilitustähtaegade määramisel peab arhiivimoodustaja arvestama ka mitmesuguste eriseaduste (näiteks raamatupidamisseadus) nõudeid. Arhiivi loata ei või muuta alatist säilitamist tähtsajaliseks ega vastupidi, samuti tuleb kooskõlastada arhivaalide alatine säilitamine vaid elektroonilisel kujul.

Juhani Tikkanen käsitles oma ettekandes elektrooniliste dokumentide ja andmebaaside hindamist, peatudes eeskätt selle erijoontel. Veel enam kui paberalusel dokumentide puhul eeldab elektrooniliste dokumentide alatine või pikaajaline säilitamine tõhusat eeltööd teabesüsteemi kavandamisel. Dokumentide hindamisel tuleb arvestada kahte kriteeriumi: kas neil on alatine säilitusväärtus ja kas nende säilitamine elektroonilisel kujul on parim võimalik viis. Põhimõtteliselt paberdokumentidest erinev võib olla hävitamiseks eraldamise majanduslik otstarbekus: lühiajaliselt pole see kuigi suur, väljavõtete tegemine võib osutuda kallimaks kui kogu andmestiku säilitamine. Pikaajaline või alatine säilitamine on aga ka riist- ja tarkvarast sõltumatus vormis ikkagi üsna kallis. Ometi kasvab pidevalt nende dokumentide ja eriti andmebaaside maht, mille ainus mõistlik säilitusviis on elektrooniline. Kui eeltoodu tundus mõnele kuulajale igapäevast liiga kaugena, siis ettekande lõpuosas veenduti üllatusega, et puhtelektroonilised dokumendid on vähemalt elektronposti näol juba ka meie igapäevaelu osaks kujunenud. Peagi jõuab kätte aeg ka nende liigitamise ja hindamise normeerimiseks.

Ettekannetele järgnenud vestlusringis rääkis Kalju Idvand veidi ka uute hindamispõhimõtete väljatöötamise käigust meil, küsimusi esitati soome kolleegidele ning tänati neid ja Soome Instituuti huvitava ürituse eest.

Liivi Uuet

NÕUKOGUDE SÜSTEEMI SIIRDED

S-Keskuse viimane avalik üritus – kollokvium “Nõukogude süsteemi siirded” Tartus 8. novembril 2001 – oli mõneti erinev eelmistest. Miks? Sellel arutleti mitte meie mineviku, vaid sellest mõjustatud oleviku üle. Õieti ongi ju nii, et ajalugu ei ole halupinu, milles iga puuhalg kujutab endast mingit ajajärku – lõplikku iseenese suhtes. Pigem on ajalugu puu, mis kasvatab oksid ja võrseid – ükski neist ei saa eitada oma päritolu tüvest ja juurtest, oma minevikku.

S-Keskus on viimase viie aasta jooksul hoidnud alal teadmist totalitarismist. Meile, meie rahvale ei ole totalitarism pelgalt didaktiline mõttemäng, eetika, õigluse, valgustuse ja vabaduse küsimus. Me tunneme tema puudutust oma hinges, oma veres, oma ühiskonnas. Totalitaristlik süsteem oli üleni normatiivne era- ja avaliku valdkonna, iga ühiskonnakihi, iga elamise, olemise, kujutamise ja tegutsemise vormi suhtes. Miski ei tohtinud totalitaarses ühiskonnas olla juhuslik, spontaanne, subjektiivne, autonoomne, erandlik. Inimene totalitaarses ühiskonnas teadis oma kohta – ta oli kas oma või võõras, ja neid kahte lahutas okastraat.

See on mõistagi ideaalkujund, idee, mis teadagi mitte kunagi päris tegelikuks ei saanud. Totaalne riik, millest me tulime, oli ühtlasi iseenda hävitamise ja taastootmise süsteem. Tema “totaalsuses” oli lugematul hulgal mõrsad ja pooltoone.

S-Keskuse senised avalikud üritused on toonud esile nii nõukogude süsteemi müüri- ja okasstraadifenomeni kui ka tema nõrgad kohad (diskussioonid teemal “Vastupanu Nõukogude Liidule 1939–1940”, “Režiim ja ühiskond, Eesti haritlaskonna koostöö nõukogude võimuga”, konverents “Vastupanu Nõukogude okupatsioonile 1960–1980” jne.). 8. novembri kollokvium keskendus selle süsteemi siiretele.

Kuivõrd süsteem oli nii totaalne, siis on ka tema siirded ajanud end kõikjale. Neid võiks otsida ja leida pea igast valdkonnast – nii inimese kui ka riigi tasandil. Kõnealusel kollokviumil peatuti mõistagi vaid üksikutel neist. Ja nimelt:

Marko Mihkelson (Balti Vene Uuringute Keskuse direktor, olnud Postimehe korrespondendiks Moskvast) “Kas nõukogude süsteem muutis Venemaad?”;

Mart Helme (Eesti suursaadik Venemaal aastatel 1995–1999) “Eliitide kujunemine postsovetlikus ruumis”;

Aimar Altosaar (Riigikogu liige, viibis Valgevenes sealsete valimiste vaatlejana) “Nõukogude süsteemi restauratsioon Valgevene näitel”.

■ Mihkelsoni ettekanne keskendus sellele, mis sugune mõju oli nõukogude süsteemil Venemaale. Küsimuse asetus ja arutluskäik lähtuvad Arnold Toynbeest: Venemaa ajalugu alates ristiuse vastuvõtmisest on järginud põhimõtteliselt ühtsamat arengujoont – riigi ülesehitus, sotsiaalsfäär, kiriku roll, mentaalsus on olnud ühesugune enne 1917. aastat, nõukogude ajal ja on ka täna. Selle postulaadi põhjal ei saagi Venemaa puhul kõnelda mitte niivõrd nõukogude ühiskonna siiretest, vaid palju pikema aja jooksul välja kujunenud riigisüsteemist. Kõik selle süsteemi reformimiskatsed, seal hulgas Peeter Esimese, Lenini ja Putini mudel, on olnud enamasti lootusetu võitlus traditsioonidega.

■ Mart Helme kõneles oma ettekandes siiretest (vrd. Mihkelsoni traditsioonide mõistet) endise Nõukogude Liidu riikide valitseva eliidi aspektist. Eliiti on selles kontekstis defineeritud kui võimu ja majanduslikku potentsiaali omavat ühiskonnagruppi. Helme toob esile neli rühmitust, kes on nn. siirderiikides moodustanud eliidi:

1. endine kommunistlik nomenklatuur – nende riikide lõikes tugevaim;
2. dissidendid – mõjukad 1990. aastate algul, eriti Kesk-Aasias ja Kaukaasias, tänaseks poliitikat väljatõrjutud;
3. intelligents – Eesti iseseisvusidee peamine liikumapanev jõud, tänaseks jäänud erandiks poliitilisel maastikul;
4. noor põlvkond – “kommunistlik noorsugu”, kes jäi nomenklatuuri hulgast välja, on aga nõukogulikult põhimõttelase ja korruptiivne.

Kesk-Aasias prevaleerib esimene variant, s.t. kommunistlik nomenklatuur, kes on koondunud isevalitsejaliku presidendi (loe: khaani) ümber. Kehtivad khaaniriigi traditsioonilised elunormid. Tippnomenklatuuri esindajad on võimul ka Kaukaasia vabariikides. Slaavi vabariikides on isevalitsuse asemel oligarhia ja seegi kõneleb ajaloolise traditsiooni jätkamisest. Vahetunud ei ole mitte eliit, vaid põlvkond. Viimane kehtib ka Balti vabariikide kohta, kus eliidi moodustab Helme arvates komnoorelik sugupõlv. Kõiki postsovetlikke eliite ootab Helme sõnul varem või hiljem langus, legitiimsuskriis “vaeste kättemaksuni” viidud ühiskonnas.

■ Aimar Altosaare visioon Valgevenest mõjus tal le elenenud varjamatult kaasaja ühiskonna suhtes kriitilise sõnavõtu järel tasakaalustavalt. Valgevene on meie mõistes näide sellest, kuidas nõukogude süsteem kaasajal mitte ainult ei aja oma siirdeid, vaid ka eksisteerib kusagil täies hiilguses. Meie taustaga inimesele mõjub pilguheit Valgevene tänapäeva aja peatamisena või ajas tagasi rändamisena. Valgevene on nagu alternatiiv, milline võinuks olla ENSV aastal 2001 – ühe väikese osa (eliidi, nomenklatuuri) türannia kõigi ülejäänute arvel koos isikukultuse, varimajanduse, sõnavabaduse piiramise ja kõige muuga, mis kaasneb totalitaarse ühiskonnaga. Ja seetõttu tuleb taas öelda, et meil on siiski hästi läinud. Me ei saa eitada oma minevikku ja selle mõju, ent ta on siiski minevik.

Kollokviumi stenogrammi (samuti teiste S-Keskuse ürituste ülevaateid) on võimalik lugeda S-Keskuse koduleheküljelt

(www.s-keskus.arhiiv.ee).

Kristel Valk